Դրազարկի մէջ ապրած է նաեւ Բարսեղ Պիսուեցին՝ «Էին արք անուանիք ի միում ժամանակի յերկրին Տարսոնացւոց ի լեառնն Սեաւ եւ ի լեառնն Կարմիր եւ ի Խորին անապատն Դրազարկն Բարսեղ Պիսուեցին, որ հռչակելին էր եւ սքանչելի վարուք, որ կարգաւորէր զուխտն իւր, ոչ ճաշակեալ միս բնաւ եւ ոչ կիթ, բայց ի տանի եւ կիրակէի ձէթ միայն: Եւ կարգեալ ցայգապաշտօն յամենայն կիւրակամտի, որ կայ դեռ եւս կարգաւորութիւն կանոնին ի նմա» (Յովսէփեան, Յիշատ. Ձեռ., Ա., էջ 341): Կը յիշեցնէ Գէորգի կանոնադրութիւնը Կիրակոս վարդապետի առաջնորդութիւնը՝ կա՛մ պէտք ենք ընդունիլ թէ կարճատեւ եղած ըլլայ եւ կա՛մ նոյն իսկ պէտք ենք մերժել, զի արդէն 1123ին Թադէոս Եւագրի մէկ գործը կը ստանայ Յովհաննէս ընտրեալ քահանայ առաջնորդի համար (Յիշատ.): Տարիներ յետոյ Դրազարկի ղեկավարութիւնը կը յանձնուի Բարսեղ վարժապետի, որ գիտուն է եւ առաջնորդի մը յատուկ առաւելութիւններով օժտուած (Յիշատ. 1163—1176): Անոր անմիջական յաջորդը կրնայ նկատուիլ Սամուէլ, որուն օրերուն 1178—1181 Թորոս Դրազարկի մէջ արտագրութիւններով կը զբաղի (Յիշատ. 1178—1181 տ.):

Լեւոն Քաջագործի եւ Մեծագործի թագաւորութեան հանդէսին ներկայ է Տէր Յովհաննէս արքեպիսկոպոս Սսոյ եւ առաջնորդ Դրազարկուն (Սիսուան, էջ 470 եւ 505), որ կարճատեւ ժամանակով կաթողիկոս կ'ըլլայ եւ ապա կը վերադառնայ իր վանքը եւ անոր առաջնորդութիւնը կը ստանձնէ, զոր կը վարէր իր բացակայութեան Հեթում-Հեղի (Սիսուան, էջ 505):

Ստուգութիւն չունիմ թէ 1217ին Յիշատակագրութեան մը մէջ անուանուած Տէր Գրիգոր Դրազարկի առաջնորդ եղած ըլլայ (Յիշատ. Գ.) մանաւանդ որ Ալիշան Հեթում Հեղիի պաշտօնավարութիւնը կ'երկարաձգէ մինչեւ 1218 (Հմմտ. Սիսուան, էջ 505):

Ապա Դրազարկի միաբանները կը հովուէ ու կը կառավարէ Բարսեղ եպիսկոպոս, որ «մեծ եւ գերամաքուր» եպիսկոպոս է վարքով ու տոհմով (Յիշատ. 1220, 1241 տ.):

Յիշատակագրութեան մը մէջ, որ 1276ին գրուած է (Յիշատ. ԺԵ.) սոյն տարւոյն արդէն հանգուցեալ կը հաղորդուի Բարսեղ, բայց անկէ առաջ 1273ին գրուած ուրիշ Յիշատակագրութեան մը մէջ (Յիշատ. ԺԵ. ծան. 1) կը խնդրուի Յիշեցէք եւ զհայր Թադէոս զհայր Աւագ անապատին, որ զաւրինակս շնորհեաց (Սիսուան, էջ 154 եւ Ակինեան Հ. Ն., Մատ. Հետ., էջ 171), եթէ ակնարկութիւնը Ակների վրայ չէ, ուր Գրիգոր Ձեռագիր մը կը գրէ:

Հ. Ալիշան Դրազարկի առաջնորդ գիտէ 1301ին Յովհաննէս (Սիս., էջ 234) եւ ապա անոր յաջորդ՝ Կոստանդին, որ Կաթողիկոս եւս կ'ըլլայ: Անոր առաջնորդութեան շրջանին 1305ին Դրազարկ թշնամիներու նշաւակ կ'ըլլայ. «Բազում ինչ պարտ էր գրել վասն այսորիկ...: Զի յայսմ աւուր եւ ի ժամուս լսեցաք թէ զԴրազարկն անաւրէնք այրեցին» (Հաւաք. Յիշատ. Ակինեան, Վիեննա, 324): Կոստանդինի առաջնորդութիւնը երկարաձիգ կ'ըլլայ (Յիշատ. ԻԱ. եւ ԻՁ):

Փոս վանքի եւ Դրազարկի առաջնորդութիւնները կը վարէ ժամանակ մը Հայրապետ վարդապետ (Յիշատ. Լ. եւ Ալիշան, Սիսուան, էջ 234):

Յետագային կը յիշուին Սսի արքեպիսկոպոսներէն Բարսեղ (Յիշատ. ԼԴ.) բայց նախ Յովհաննէս (1272ին), որոնք կրնան եւ Դրազարկի առաջնորդ եղած ըլլալ, քանի որ Սիսի եպիսկոպոսանիստը ընդհանրապէս Դրազարկ վանքն էր: Բայց պէտք է նկատի ունենալ որ 1271ին Դրազարկի եպիսկոպոս կը յիշուի Գրիգոր (Յիշատ. ԺԵ.) իսկ միւսներու համար հմմտ. Սիս., էջ 234:

Այս եւ ուրիշ առաջնորդներու ղեկավարութեան տակ Դրազարկի միաբանները կը ջանան իրենց ժամանակը արդիւնաւոր անցնել եւ կը նուիրուին գիտութեան, գրչագրութեան ու մանրանկարչութեան:

Հոն կը ծաղկին Գէորգ Մեղրիկ ու Կիրակոս վարդապետները — գէթ իրենց կեանքի վերջին տարիները:

Հոն կ'ապրի ժամանակ մը (1220ին) Վարդան Այգեկցի նշանաւոր առակագիրը (Տաշեան, Ժողովածոյք Առակաց Վարդանայ, էջ 59):

Դրազարկի նշանաւոր անձերէն է Թորոս, որ երաժիշտ է եւ դասապետ, զոր Լեւոն Գ. Անգլիա կը յղէ իբրեւ դեսպան: Հ. Ալիշան կը միտի զինքը նոյնացնել Թորոս Թափրոնցիի հետ (Սիսուան, էջ 234—235):

Իսկ անոր ամէնէն ականաւոր նկարիչն ու ծաղկողն է Սարգիս Պիծակ, որուն նկարազարդ Ձեռագիրներէն բաւական թուով հասած են: Յատկապէս յիշելու եմ Վենետիկի ԺԲ. Աւետարանը, որ հայ մանրանկարչութեան գեղեցիկ նմոյշներէն է մանաւանդ գոյներու համադրութեամբ եւ ոսկիի գործածութեամբ (Ալիշան, Սիսուան, էջ 234—235 եւ Սարգիսեան, Մայր Ցուց., Ա., էջ 431—434. հմմտ. Սարգիսի կեանքի եւ մանրանկարչութեան մասին՝ Էջմիածին, ամսագիր, 1953, Թ. 9, էջ 45—50. Թ. 10, էջ 30—35 եւ Թ. 11—12, էջ 30—40):

Թէ Դրազարկի վանքը ե՞րբ եւ ի՞նչ պարագաներու տակ իր կենսունակութիւնը կորսնցուց եւ փլատակներու վերածուեցաւ, չենք գիտեր:

Անոր կենսունակութեան եւ արգասաւորութեան խօսուն ապացոյցներ են հոն գրուած Ձեռագիրները, որոնց յիշատակութիւնները յառաջ կը բերեմ քաղելով ցուցակագրութիւններէ եւ գրքերէ:

Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ

(Շարունակելի:)

ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ ՆԻԿՈՍԻԱՅԻ Ի ԿԻՊՐՈՍ

(ԱՅԺՄ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ ԱՆԹԻԼԻԱՍ, ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ)

(Շարունակութիւն:)

21.

ԴԱՒԹԻ ՆԵՐԳԻՆԱՑՒՈՅ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹԻՒՆՔ

Հին Թիւ 28: ՌՃԼԹ = 1690:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 295: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 20 × 14,3 հմ.: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն: — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂ. ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չունի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ ընդհանրապէս լաւ. խոնաւութենէ թեթեւ վնասուած: — ԴԱՏԱՐԿ՝ թղ. 1—3, 193—195: — ԳԻՐ՝ նոտրագիր: — ԽՈՐԱՆ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ, ՆԿԱՐ, ԶԱՐԴԱԳԻՐ, ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ՝ կը բացակային: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԳՐԻՉ՝ Ղուկաս դպիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1690: — ՏԵՂԻ՝ Էջմիածի՞ն:

Մատեանս է Հաւաքածոյ իմաստասիրականաց. ուր կան.

1. Թղ. 4ա. Ներածութիւն Պորփիւրի: Եւրյր հարկաւորի...:

2. Թղ. 10բ. Դաւթի փիլիսոփայի Ներգինացւոյ Վերլուծութիւնք Ներածութեանն Պորփիւրի: Հանդերձեալք հանդերձ Աստուծով...:

3. Թղ. 43բ. Ստորոգութիւնք Արիստոտելի: Համանունք ասին... (Բնաբանք հանդերձ մեկնութեամբք):

4. Թղ. 90բ. Սկիզբն եւ Նախադրութիւն գրոցն որ ասի ըստ Յունացն Պէրիարմէնիաս եւ հայերէն Յաղագս Մեկնութեան, արտադրեալ ի մեծ իմաստնոյն Արիստոտելէ. թարգմանեալ եւ մեկնեալ ի Դաւթէ Ներգինացւոյ: Նախ արժան է դնել...:

Թ. 1—4. Դաւթի Անյաղթի Մատենագրութիւնք, Վենետիկ 1833, էջ 227—553:

5. ա. Թղ. 126ա. Այս ինչ է ի բնաբանն Պորփիւրի...:

բ. Թղ. 127բ. Նորին Գրիգորի աշակերտի համառօտ տեսութիւն ի գիրս Պորփիւրի...:

գ. Թղ. 134ա. Նորին Գրիգորի Լուծումն համառօտ ի տեսութեան Դաւթի...:

6. Թղ. 155ա. Դաւթի փիլիսոփայի Առածք հինգ (Հրտ. անդ, էջ 217—224):

7. ա. Թղ. 158բ. Այս ինչ է ի գիրս Ստորոգութեանց:

բ. Թղ. 159բ. Եռամեծին Յոհաննու Հայոց փիլիսոփայի եւ վարդապետի Հաւաքումն համառօտ Վերլուծութեան Ստորոգութեանցն Արիստոտէլի ի Գրիգորի աշակերտէ: Ստորոգութիւնք վասն այն կոչին...:

գ. Թղ. 202բ. Նորին Յոհաննու Որոտնեցւոյ համառօտ Լուծմունք Պերիարմենիաս գրոցն, ի Գրիգորի աշակերտէ: Սկիզբն եւ Նախադրութիւն...:

8. Թղ. 249ա. Յաղագս Քերականութեան ասի, ով մարդ: Քերականութիւն է գիտութիւն տառից եւ ասութեանց եւ կիրառութեանց...: (Սիմէոն Ջուղայեցւոյ:)

9. Թղ. 264ա—293ա (Այլ գրչէ). Յաղագս Քերականութեան համառօտ Լուծմունք ի տէր Առաքելէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ...: Նախ պարտ է գիտել...: Կ'աւարտի այսպէս. Եւ որ զԳ. թիւ մի դէմ ասէ, Սարեղին, որ մի անձն առոյ (՞) եւ Գ անուն. այլ այս է Գ դիմացն Գ թիւ է եւ Գ թիւն Գ |||||: Այս քան առ այս:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ. 1. Թղ. 247ա. ի թուականութեանս Հայոց երկքառից հարիւրոց եւ եռակից հարիւրոց եւ երից տասանց եւ իննից թուոց (ՌՃԼԹ = 1690) եւ հաւաքեալ եղեւ Պորփիւրս, Ստորոգութիւնս, Պերիարմենիաս Բնաբանովք, Մեկնիչովք, Լուծմու(ն)կովք հանդերձ Քերականովս.

© National Library of Armenia

եղեւ յաւարտումն դեկտեմբերի Ի· ի վայելումն տէր Յակոբ կրա(ւ)նօրին, որ ստացօ ի հալալ ընչից։ Եթէ ոք հանդիպիք սմայ ընդեռնուլով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի ձեր մաքրափայլ աղօթքն, գինքն եւ գիւր ծնօղքն եւ ամենայն ընտանիքն, Ողորմեայ կամ Հայր մեղաւ· եւ դուք յիշեալ լիջիք յայն ահեղ հրապարակին, որ միանգամ ամենեցուն Տէրն եւ Աստուածն, որ հատուցանէ իւրաքանչիւր գործոցն նոյն ժամն հայեսցի քաղցր աչով եւ գթասցի ի վերայ ձեր եւ մեր իւր ամէնաւրհնեալ տեսութեանն եւ քաղցր բառբառին անձառ փառացն, անորտում ուրախութեանն արժանի առնէ ամենայն հօտաւցելովք· որ է աւրհնեալ յաւիտեանս· ամէն։

2· Թղ· 43ա· Զատացօղ մատենիս Յակոբ քահանայն եւ զմեղաւոր գծօղս յիշեսջիք ի Քրիստոս եւ դուք յիշեալ լիջիք ի նմանէ։

3· Թղ· 90բ· Զստացօղ մատենիս զտէր Յակոբ արեղայն եւ զմեղապարտ գրիչս յիշեցէք ի Քրիստոս։

4· Թղ· 242բ· Ով խոր իմաստուն ընթերցողք եւ բարեպաշտ լսողք, յիշեսջիք յաղօթս գեղկելի գծօղ սորա զմեղաւոր եւ զանպիտան զՂուկաս դպիրս․․․։

22.

ԱՌԱՔԵԼ ՍԻՒՆԵՑԻՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀՄԱՆԱՑՆ ԴԱՒԹԻ

Հին Թիւ 19: ԺԸ· դար:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 112: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 21 × 15,3 հմ·: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ: — ԴԱՏԱՐԿ՝ թղ· 1—2, 109բ—112բ: — ԳԻՐ՝ նոտրագիր: — ԽՈՐԱՆ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ, ՆԿԱՐ, ԶԱՐԴԱԳԻՐ, ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ՝ չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԺԸ· դար: — ՏԵՂԻ եւ ԳՐԻՉ՝ անծանօթ:

Մատեանս է Առաքել Սիւնեցւոյ «Վասն Սահմանացն Դաւթի քաղուածոյ բան»:

1· Սկիզբը թերի· այժմ կը սկսի Թղ· 3ա· ||| ցուցանէ: Լծ· այս ինքն Ժ· յատկութեամբ զանազանութիւն:

2· Թղ·8ա· Սորին տէր Առաքել հոգէնորոգ հայրապետի վասն Սահմանացն Դաւթի քաղուածոյ բան: Որք միանգամ: Լծ· Բազմաւորակի զնէ․․․:

3· Թղ· 82բ· Նորին ի տէր Առաքելէ ի Սիւնեաց եպիսկոպոսէ ի տեսութիւն բանին որ ասէ· Ամենայն չար տանջելի է: Զինչ է որ ասէ· Ամենայն չար տանջելի․․․:

4· Թղ· 106ա· Յանկ պյթուբենական նիւթոց:

Զունի յիշատակարան:

23.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԱՌԱՔԵԼ Վ· ԹԷՔԻՐԴԱՂՑԻՈՅ

Հին Թիւ 31: 1856:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 228: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 20,3 × 14,4 հմ·: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կիսալաթ: — ՄԱԳԱՂ· ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ: — ԴԱՏԱՐԿ՝ թղ· 1բ, 126ա—բ, 131ա—228: — ԳԻՐ՝ նոտր-շղագիր: — ԽՈՐԱՆ եւն՝ չկան: — ԺԱՆԱՆԱԿ՝ 1856: — ՏԵՂԻ՝ Եգիպտոս: — ԳՐԻՉ՝ զանազան:

Մատեանս է Թղ· 1ա· «Քարոզգիրք առաքեալ Առաքել վարդապետի Թէքիրդաղցւոյ, ի հայրապետութեան Տեառն Ներսիսի սրբազան կաթողիկոսի, ի պատրիարգութեան սրբոյ Երուսաղէմի տեառն Յօհաննու արքեպիսկոպոսի: Օրինակեցաւ յԵգիպտոս ի քանի մի մանկանց աշակերտաց մեծի Խորենացւոյն Մովսէսի քերթողին: յԵգիպտոս 1856, յուլ· 9:

1· Քարոզագիրքս կը բովանդակէ ԼԳ քարոզ: Կը յիշեմ· Թղ· 2ա· Ա· Յաղագս Հաշտութեան: Թղ· 6բ· Բ· Յաղագս տեսակաւորեալ հաւատոյ: Թղ· 9բ· Գ· Յաղագս թէ որքան է չար Խստասրտութեան: Թղ· 124ա· ԼԳ· Յաղագս սրբազանի Երկիւղի: Թղ· 126ա· Յանկ Քարոզագրքոյս:

2· Թղ· 127ա—130բ· Համառօտութիւն Քերականութեան: Մասն Ա· Նախագիտելիք: Հ· Ի՞նչ է Քերականութիւն: Պ· Քերականութիւն է գրաբառ եւ աշխարհաբառ լեզուն չիտակ խօսիլ․․․:

24.

ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ

Հին Թիւ 16: ՌԾԶ = 1307:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 172: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 24,5 × 16,8 հմ·: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂ· ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բաւական լաւ. տեղ տեղ ցեցակեր եւ վնասուած: — ԴԱՏԱՐԿ՝ թղ· 46ա—բ, 85բ, 112բ, 124ա, 145 (կազմողէն), 151—

154, 164բ—165ա: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր: — ԽՈՐԱՆ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ, ՆԿԱՐ, ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ չկան: — ԺՄԱՆԱԿ՝ 1307: — ՏԵՂԻ՝ Երզնկա: — ԳՐԻՉ՝ Պետրոս Երէց:

Մատեանս է Ոսկեփորիկ, ժողովածու զանազան նիւթերու, այլ եւ այլ գրիչներէ, կը զանազանենք Ա·—Դ· մասեր:

Ա· ա· Թղ· 1ա—45բ· Մեկնութիւն Ընթերցուածոց· այժմ պակաս գլուխք Ա·—ԺԱ· եւ առաջին մասն ԺԲ· գլխուն: Գլուխ ԺԳ· «Թէ զինչ խորհուրդ Քառասնորդաց պահոցն: Իսկ քառասուն յոլով ունի խորհուրդս յինքեան․․․»: Այս Մեկնութեան մասերն են տանց գլխակարգութեան:

բ· Թղ· 25ա· Մեկնութիւն Ընթերցուածոց Ազուհացիցն: Ընթերցուածն յԵլից զԵւայի ունի խորհուրդ․․․:

գ· Թղ· 32բ· Կանոն մեծի աւուր չորեքշաբաթին: Իսկ ի չորրորդում աւուր լուսաւորքն եղեն որ նշանակէ զՔրիստոսի մարմնաւորութիւնն․․․:

դ· Թղ· 33բ· Մեծի Հինգշաբաթին: Իսկ յաւուր հինգշաբաթոջ յորում ամենայն զատիք․․․:

ե· Թղ· 35ա· Թէ ի՞նչ է որ ի Ծննդեան ծրագալուցին երեկորի ժամ սկսանին․․․:

զ· 39ա· Յաղագս Տեառնընդառաջին: Արդ ծերունին Սիմէոն․․․:

է· Թղ· 45ա· Ընթերցուածս Յովբայ· Ո՞վ է: Նիւացոյն է· Ապիրատութիւն խորհեցաւ Յոր ի սրտի իւրում, յորժամ հաբուածք հասին նմա ի Տեառնէ․․․:

ը· Թղ· 45բ· Այլ Մեկնութիւն: Վէմ անդեան զՈրդոյ ասէ· առնելս ծերս՝ գնահայեաս․․․: Վերջը թերի· Թղ· 46ա—բ· դատարկ, մուծուած Նորոգողէն: Ամբողջ Ա· մասն թուի ինքնակաց գրութիւն:

Բ· Թղ· 47ա—54բ· Այլ գրչէ, հատուածոյ մուծուած ուրիշ ձեռագրէ· գրչութեամբ՝ մեծ գեղեցիկ բոլորգիր:

1· Թղ· 47ա· Ներսէսի եպիսկոպոսի եւ րէն հօս բար կաթողիկոսին Հայոց տէր Գրիգորիսի Պատասխանի թղթոյ որումն Յակովբայ Սարոյ վարդապետի ի մայրաքաղաքէն Մելիտնոյ Հայոց: Ի գլալի գիտութիւն․․․:

Յակոբոս Բար-Սալիբին է: Թուղթս հրատարակուած է Ընդհանրական: Երուսաղէմ, 1871, էջ 230—240:

1· Թղ· 54բ· Անխորագիր, թուի Գանձ Ծննդեան· Ով միշտ աւրհնաբանեալ անուն պաշտելի, Տէր Յիսուս որդի Հաւրն երկնաւորի․․․: Ա· եւ Բ· տուներն միայն, վերջինը թերի:

3· Թղ· 55ա· Ուրիշ գրչէ բոլորգիր· Գրիգորի Աստուածաբանի ի մահն Մաքսիմոսի ուսումնակցի իւրոյ: Ով եղբայր սիրելի․․․ (մէկուկէս էջ բան):

Գ· մաս, այլ ճարտար գրչէ: 1· Թղ· 56ա· Սահմանք հաւատոյ Հայաստանեաց եկեղեցւոյ ար(ար)եալ ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ Հայոց ի խնդրոյ աստուածասէր թագաւորին Հոռոմոց Եմմանուէլի: (Թ)էպէտ եւ աղքատութիւն մտաց․․․: Թղ· 57ա եւ շարունակութիւնն ուրիշ հնագոյն գրչէ· ուստի թղ· 56ա—բ կ'երեւայ թէ յետոյ գրուած է ի լրումն պակասին: Հրտ· Ընդհանրական, էջ 120—130:

2· Թղ· 63ա· Նորին յաղագս աւանդութեանց Եկեղեցւոյ: Աստուցուք ակաւուք եւ յաղագս աւանդութեանց․․․ (ընդ մէջ 67 եւ 68 թղթերու թուղթ մ'ինկած): Հրտ· Ընդհանրական, էջ 130—144:

3· Թղ· 73ա—84ա (նոյն հնագիր գրչութեամբ)· Տեսիլ սրբոյն Ներսէսի յաղագս ազգին Նետողաց տիրելոյ ամենայն աշխարհի եւ յաջողելոյ գործոց զնացից նոցայ մինչեւ ի սպառ: Իբրեւ արբոյն Պապ արքայն Հայոց զրաժակ մահու հայրապետին Ներսիսի․․․: Վջ· եւ քաղցր պատուհասիք որպէս զծովս որ ծածկեն զջուրս բաղումս ի ժամանակս յորժս (Թղ· 84բ—85ա Յիշատակարանն գրչին):

4· Թղ· 86ա· Տեսիլ սրբոյն Սահակա պարթեւի Հայոց հայրապետի: Բազում անգամ աղաչեցին զսուրբն Սահակ գալ յաթոռ եւ ասէ· Մի բռնադատէք մխիթարել զիս ի վերա բեկման ժողովրդեան իմոյ․․․: Վջ· ոչ այլ ինչ բռնադատեցին զերանելին, այլ գոհանալով փառաւորեցին զԱստուած եւն: Ղազար Փարպեցի, Տփղիս 1904, էջ 18, 4—37, 8:

5· Թղ· 95ա—բ· Սրբոյն Գրիգորի Եղն ի վիրապէն (այլ գրչէ կարմրագիր· բնագիրը նախորդ գրչէն): Յայնմ ժամանակի տեսիլ երեւեալ յԱստուծոյ ի վերայ քեռ թագաւորին, որոյ անուն էր Խոսրովիդուխտ: Արդ եկեալ խաւսել ընդ մարդկանն տեսիլ պատմէր․․․: Շարունակութիւնը թերի թուղթ ինկած ըլլալով: Հմմտ· Ագաթ·, էջ 114 եւ շար·:

© National Library of Armenia

Դ. Թղ. 96ա—172 կը շարունակուի Ա. մասին գրչէն:

1. Թղ. 96ա. Յանկ Գրիգոր Նազիանզացւոյ երեք ճառախումբերու հանդերձ թղթահամարով. ուստի անկէ յառաջ կամ ետքը գրուած ըլլալու էր ճառերուս հաւաքածոյքը. այժմ կը պակսի:

2. Թղ. 96բ. այլ գրչէ. Նշանագիրք իմաստնոց թուով 20 (գարուն, ամառ եւն) եւ տող մը ծածկագրութիւն:

3. Թղ. 97ա—բ. Յանկ Ա—ԾԿԸ հատուածներու յաջորդ «Ժողովարանին» Նոնոսի (ա. Արամազդայ Ծննդեանն... ԾԿԸ. Նեմրական լախուր):

ա. Թղ. 198ա—112ա. Ժողովարան Մեկնութեան Պատմութեանցն, զոր յիշէ Գրիգոր Աստուածաբան ի ճառի Մկրտութեանն Տեառն: Ոչ Արամազդայ այսօքիկ ծնունդք..:

բ. Թղ. 99բ. Յաղագս որոց բացայիչէ ի Գերեզմանականսն Բարսղի:

գ. Թղ. 108բ. Վասն որոց յերկրորդում Արձանականին:

դ. Թղ. 112ա. Յաղագս որոց ի Ս. Կիպրիանոսի ճառին գրեցան:

Հրտ. Յ. Մանանդեան, Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz, Marburg 1903:

Թղ. 112բ դատարկ. ուրիշ գրչէ մը ծառ մը վրան թուչուն:

5. Թղ. 113ա. Պիսիդեայ իմաստասիրի վեցաւրեայ: Որպէս զի մեծ են գործք <քո, Տէր>: Եկի բերելով քեզ յանապատէ սրտի պտուղս մշակեալս ի քոյոյդ ցաւղոյ...: Վջ. յորժամ ընդդէմ մեր գայրացի սուր նոցա:

Հրտ. Վենետիկ 1900: Ձեռագիրս ունի ընտիր ընթերցուածներ, կը յիշեմ. տպ. ա. 36 հատեալ = հասեալ:

54 զպյսսոիկ Գրոյ բղխելոյ հոսմունս = զայսոսիկ Գրոյ բղխելով հոսանս:

56 ամենագթածութիւն = ամենագործութիւն:

286 եւ աստուստ ոչ փութանակի = չունի ոչ, ինչպէս եւ յոյնը:

286 կոխէ = փոխէ:

367 եկրնընթաց = կրկնընթաց:

370 բնութիւնն = բունութիւնն:

Բնագիրը նոյն է տպագրին հետ:

6. Թղ. 123բ. Սահմանք Իմաստասիրականք իբր հարցմամբ. ա. Զինչ Աստուած: Աստուած վսեմական եւ ինքնաբոյն գոյութիւն...: Կ՚ընդհատի էջին վերջը թուղթ ինկած ըլլալով: Նոյնը տես վարը Թղ. 165բ:

6. Թղ. 123ա. Փիղոնի ի բանէն թէ Զեւ եւս էր տեղացեալ Տեառն Աստուծոյ յերկիր եւ մարդ ոչ գոր(ծէր գեր)կիր: Ծայրք են միտք եւ գգալին. եւ ի մէջ սոցա գգայութիւնն... (ընդ ամէնը 11 տող):

Հմմտ. Փիլոնի ճառք, Վենետիկ 1892, էջ 114, տ. 17:

7. Թղ. 123ա. Անխորագիր. «Մի աչառութեամբ ունիցիք զհաւ(ատս) Տեառն մեր, որ Տէրն է փառ(աց). Սարգսի (Շնորհալւոյ Մեկնութենէն հատուած մը): Այլ է մարդահաճութիւն եւ այլ աչառութիւն...: Տես նոյնը 171ա:

Կից, այլ գրով. «Ասէ Ստեփաննոս Սիւնեաց եպիսկոպոսն ի բանն որ ասէ. Մթապատ են լուսաւորք եւ յերկիր անկանին աստեղք ձիգ պճղնաւորք. այսինքն հրեշտակք (այսքան միայն. ինձ անծանօթ է այլուստ ինչպէս բնաբանը, նոյնպէս Մեկնութիւնը):

8. Թղ. 123բ այլ գրչէ գրչափորձ. «Այսաւր էհաս մահու հրաւէր...: Էջին կէսը դատարկ:

9. Թղ. 124բ. Յաղագս տասն Ստորոգութեանցն: Առաջադրեալ իրողութիւնս բաժանի եռակի. ի ստորոգութիւնքս ներածագոյնք են...

10. Թղ. 125ա. Ստորոգութեանցն Լուծմունք: Հոմանունք ասին որոց անուանքն մի: Լծ. Հոմանունք ասին որ զանուն միայն ունին եւ բանն որ է սահմանն այլ եւ այլ...:

11. Թղ. 133բ. Մեկնութիւն գրոցն որ կոչի Պէրարմէնիաս: Ճառեցաւ մեզ երբեմն: Լծ. Կամի ստորոգութիւնսն կամ ի Պորփիւրն...:

12. Թղ. 139բ. Լուծմունք Աչխարհաց գրոցն Արիստոտելի: (Ի լուսանցս՝ Դաւթի է): Իմաստուն ստորոգիչն զաչխարհէ ընախաւսելով սկիզբն ի ճշմարտութենէ առնէ..:

13. Թղ. 146ա—150բ. Գիր որ եղեւ առ Ղինոսէ կրաւնաւորէ մակակոչեցելոյ Դոքսապատրու ի խնդրոյ բարեպաշտ մեծի թագաւորին Փռանգաց ի կղզին Սիկիլիա Ռոճերին, վասն Ե պատրիարգացն աթոռոց եւ նոցունց արքեպիսկոպոսաց ի մայրաքաղաքսն...: Ամենամեծատոհմ տէր իմ...:

Արդ սկսանիմք այսպէս, որ ի հնոց իմաստնոցն պատմեալ գծագրեցաւ...: Արդ ունի մեծն Հռոմ զամենայն Եւրոպէ...: Այս մասի վարի աջակողմեան անկիւնը ցեցէն մեծապէս փճացուած: Կ՚ընդհատի (Թղ. 150բ) թուղթ ինկած ըլլալով այսպէս. քառաներորդ առաջնե |||||| Կ'երեւայ լրացնելու համար դրուած են 151—154 դատարկ թուղթերը:

Հրտ. Ց. Ցինկ, Էջմիածին 1902:

14. Թղ. 155ա. Յեզեկիէլի է մեկնիչ անուանց: Կոզակ. սփնաձեւ: Կոնք. խոյակքն նուանց: Կոզակ. սփնաձեւ: Կոնք. խոյակքն թաշտաձեւ փորած վասն գերանին բոլորակութեան...:

15. Թղ. 156ա. Ի Տրամաբանականէն Կիւրղի որ առ Երմիաս Լթ. բանէն: Ասեն զվերաբերութիւնն թէ ըստ այսմ աւրինակի պարտ է առնուլ: Քանզի զմտաւ ածեալ զոր ի փաւակէն Դաւթի անանջատաբար յարակցեալ յԱստուած բան երկրպագեմք որպէս Աստուծոյ...: Մանր հատածներ:

16. Թղ. 157ա. Աթանասի եպիսկոպոսապետի Աղեքսանդրի արտադրութիւն առաքելական յաղագս աստուածայնոյն մարմնաւորութեան Աստուծոյն բանի: Խոստովանիմք զՈրդին Աստուած նախ քան զյաւիտեանս մշտնջենաւորապէս ի Հօրէ ծնեալ..:

Հրտ. Ս. Աթանասի ճառք, Վենետիկ 1899, էջ 281—283:

17. Թղ. 157բ. Սրբոյն Աթանասի եպիսկոպոսապետին Աղեքսանդրու առ Յովբիանոս թագաւոր վասն Հաւատոյ: Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ի վերայ մկրտութեանն ուրինագրելով...: Վջ. Աստուածամարտ է եւ սրբոցն հարց պատերազմիչ:

Հրտ. անդ, էջ 344:

18. Թղ. 158ա. Ներսեսի կաթողիկոսի Պատասխանի թղթոյն կեռ Մանուէլ Հոռոմոց թագաւորի: Խոստովանիմք համագոյ եւ զամենասուրբ Երրորդութիւնն...: նեղ զամենասուրբ Երրորդութիւնն...:

Հրտ. Ընդհանրական..., Երուսաղէմ 1871, էջ 147—153:

19. Թղ. 159բ. Պատասխանի կեռ Մանուէլի զոր գրեաց առ Ներսէս կաթողիկոս: (Ման)իղ ի Քրիստոս Աստուած հաւատացեալ թագաւոր ծիրանածին... պատուական ... տեառն Ներսեսի...: Առ ի քէն առաքեալ գիր...:

Հրտ. անդ, էջ 154 եւ շար.:

20. Թղ. 160ա. Որոգինէի Խաւսք յԵզեկիէլ մարգարէ: Արդ է պատճառ առաջին տեսլեանն յաւրինակ (արկածից չարեացն անընթեռնլի) դարձեալ հանդերձեալ էր գալ ի վերայ մնացելոց Հրէիցն...: Վջ. իբրեւ որթք արձակեալք ի կապարան ||| այտալ ի յոյժ ապականեալ եւ ջնջագիր աւրինա-(կաց) (անընթեռնլի) գրեցաւ:

Հրտ. Արարատ, 1895, էջ 149—150 (հմմտ. նաեւ էջ 146—148):

21. Թղ. 163ա. Ջեռնարկ զոր խնդրեաց Սմբատ. Վրկան մարզպան (ցեպիսկոպ)ոսունս, որք դարձեալ ժողովեցան Ն(որին) հրամանաւ ի (Դուին կարգել) կաթողիկոս Հայոց յետ մահուան Մովսէսի. եւ զայս (ձեռնակ ետ նոցա): Ամենազովի եւ փառաւորելոյ...:

Հրտ. Գիրք Թղթոց, էջ 149—150:

22. Թղ. 163բ. (Ջեռնարկ զոր եառն Աբրահամու Հայոց կաթողիկոսի...). Փճացուած:

Հրտ. անդ, էջ 151—152:

23. Թղ. 165բ—170բ. (Բա)նք Իմաստասիրականք: Զինչ Աստուած: Աստուած վսեմական...: Այս մասը շատ փճացուած է ցեցէ: Տես վերը Թղ. 123ա:

24. Թղ. 171ա. Փիղոնի է բանն, թէ Զեւ եւս էր տեղացեալ Տեառն: Ծայրք են միտք...: Տե՛ս վերը Թղ. 123ա:

25. Թղ. 171ա. Մի աչառութեամբ ունիցիք...: Տես վերը 123ա:

26. Թղ. 172ա. Ի մեծի աւուր Ծաղկազարդին սրբ |||||||| Լուսաւորչին եւ այլոց սրբոց Հայրապետաց զոր եդ ||| էր միմեանց: Անսահմանելին եւ բնութեամբ բարին Աստուած...: Շատ ցեցակեր:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ. Ա. Բ. եւ Դ. մասերու գրիչներէն չկայ որ եւ է յիշատակարան. միայն Գ. մասն ունի յիշատակարան. Թղ. 84բ—95ա. Ներսեսի Տեսլեանն բանս. փառք...: Արդ եղեւ աւարտումն սոկից. ի թվ. Հայ. ՉԾՁ (1307). ի չար եւ ի րա ի թվ. Հայ. ՉԾՁ (1307). ի չար եւ ի դառն ժամանակիս, զոր պատմէ մեզ երանելի սուրբ Հայրապետն տէր Ներսէս կաթողիկոսն ամենայն Հայոց: Զդառնութիւն եւ զնեղութիւն ժամանակիս զոր կրեն ազգք քրիստոնէից ի յանաւրինաց, զոր ցուցանէ մեզ Պատմութիւնս այս զդառնութիւն ժամանակիս մի ըստ միոջէ ի Հոգոյն սրբոյ խաւսեցեալ. որոյ հետաքննող եղեալ այսմ տա-

© National Library of Armenia

ուխ վասն բերմանց ժամանակիս չարութեան եւ դառնութեան, զորս յոյժ վշտացեալ նեղէին ազգք քրիստոնէից: Զորս բերելով ետ գրել զայս ի հալալ արդեանց իւրոց բարէպաշտ պարոնն, պարոն Ֆռանկն, երկիւղած եւ աստուածասէր յամենայն դէմս քրիստոնէութեան, զոր Տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս շնորհեսցէ այսմ քաղաքիս քրիստոնէից Եզնկայիս. եւ փոխեսցէ զդառնութիւն ժամանակիս ի բարի ընդդէմ նորայ եւ ամենայն քրիստոնէից եւ վայելել տացէ նմայ եւ զաւակաց իւրոց ընդ երկայն աւուրս խաղաղական կենաւք:

Յայսմ ամի հրաման ել ի թագաւորէն Պարսից առնելով խարաճ յամենայն քրիստոնէից: Որոյ առաւել նեղէին քրիստոնէքն վասն չատութեանն. զոր բնաւ չէր եղեալ ի վերայ երկրի եւ մի այլ լիցի:

Ի թագաւորութեանն Հայոց Հեթմոյ բարեպաշտի եւ ի հայրապետութեանն տեառն Կոստանդեայ գրեցաւ սայ ձեռամբ անիմաստ եւ փցուն գրչի Պետր(ոս) երիցու մեղապարտի. որոյ գործն խմ կազմութիւն գրոց էր. եւ զայս զմիջոցաւն գրեցի. անմեղադիր լերուք: Եւ յիշեցէք ի սուրբ եւ յարժանաւոր յաղաւթսն ձեր զբարեպաշտ պր. զպարոն Ֆռանկն եւ զբարի ծնաւղսն իւր զհանգուցեալսն ի Քրիստոս եւ մեղաց թողութիւն խնդրեցէք յԱստուծոյ. եւ ընդ նոսին զծոգիս, զոր Տէր Աստուած առ հասարակ ողորմեսցի ձեզ եւ մեզ. եւ նմայ փառք յաւիտեանս. ամէն:

Ձեռագրիս կողին աջ եւ ձախ կողմերը կան իտալերէն նամակներու պատճէններ յամէ 1641:

Այնու որ գրիչն Պետրոս երէց կազմարար գրած է ձեռագիրս ընդհատ ընդհատ, կարելի է թերեւս Ա.—Դ. մասերու զանազանութիւնը, զոր կատարեցինք գրչութեան պէսպէսութեան պատճառաւ, վերագրել մի եւ նոյն գրչին:

25.

ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ

Հին թիւ 46: ՋՀԷ = 1528:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 190: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 16,1 × 11 հմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀԱՆԱԿ՝ 2 թուղթ, բուն Մեսրոպեան երկաթագիր, մասն Աւետարանի (Մատթ. իգ. 45—52, իդ. 5—6): — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բաւական լաւ, տեղ տեղ ցեց դպած: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր: — ԽՈՐԱՆ՝ չկայ: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ՝ 2ա (յաջող): — ՆԿԱՐ՝ չկայ: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ՝ յաջող: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1528: — ՏԵՂԻ՝ Սեբաստիա: — ԳՐԻՉ՝ Թադէոս երէց:

Մատեանս է Ոսկեփորիկ, հաւաքածոյ զանազան գրութեանց, ուր կան.

1. Թղ. 2ա. (Անխորագիր, ճառ ի Ս. Խաչն): Այսաւր ուրախացան երկինք եւ երկիր մեծաւ ցնծութեամբ...:

2. Թղ. 16ա—35ա. Տեսիլ սուրբ Աստուածածնին, զոր ետես սուրբ Կոյսն վասն դժոխոցն: Խորհեցաւ ամենասրբուհի Աստուածածինն երթալ ի լեառն Ձիթենեաց կալ յաղաւթս: Եւ ի գնալն իւրում խնդրեաց յԱստուծոյ աղաւթիւք...: Վջ. եւ պատասխանի տուեալ ասացին. Ամէն, ամէն բարեգթութեան քո. փառք թագաւորութեան քո, Հայր եւ Որդի եւ Ս. Հոգի. այժմ եւ միշտ եւ յաւիտ.:

Հրտ. Անկանոն գիրք Նոր Կտակարանի, էջ 402—417:

3. Թղ. 35բ—55ա. Հարցմունք Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին եւ պատմութիւն Հրեշտակի վասն ողոց մարդկան: Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայոց քառասուն տիւ եւ քառասուն գիշեր հաց ոչ եկեր եւ ջուր ոչ էարբ...: Վջ. Եւ ամենայն ոք իւր լուսովն եւ փառաւքն, զոր Աստուած է պարգեւել, զարդարեալ եւ ուրախ են միշտ: Ուրում եւ զմեզ արժանի արասցէ...:

4. Թղ. 55բ—67բ: Թուղթ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ առաքեցաւ յերկնից յերկիր ի տաճար սուրբ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւղոսի: Ես պապս Հռովմայեցւոց երկրիս (եկի) ի տաճարն սուրբ մատուցանէի զպատարագն եւ զտի զթուխտս զայս ի տաճարին ի վեր ի յաւթս եւ ուրհնեցի զԱստուած եւ ասացի. Մեծ ես դու, Տէր...: Վջ. Ամենայն մարդ, որ առնու զաւրինակ թխտիս ի տուն իւր եւ հանապազ կարդայ, ամենայն մեղացն նորա թողութիւն շնորհեմ: Եւ կատարողքն ուրհնին յիմոց փառացս. ամէն:

Հմմտ. նաեւ Թ. 28, § 11: Հրտ. M. Bittner, Der vom Himmel gefallene Brief Christi: Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, 51 (1905), S. 48—90 (ա. Սիւնակ):

5. Թղ. 68ա—76բ. Երանելոյն Եփրեմի խորին Ասորւոյ ասացեալ յաղագս Պահելոյ Կիրակէին: Պատուեցէք զաւր Կիրակէին, ով անմիտք եւ հեզգասիրտք...: Վջ.. Եւ այս խրատով կեցջիք եւ համբերեցէք ի փորձութիւնս, զի այս է պատուիրանն Քրիստոսի եւ խոստովանեցէք զմեղս ձեր եւ ապաշխարեցէք եւ ապա մերձեցարուք առ Քրիստոս...:

6. Թղ. 77ա. Վարք եւ պատմութիւն Աղէքսիանոսի ճգնաւորին: Այր մի էր ի Կոստանդինուպաւլիս, որոյ անունն Եփրեմիանոս էր...: Վջ. Իսկ սուրբն Ա. հանգեաւ ի հրոտից ամսոյ ի ԻԸ. ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

7. Թղ. 94ա—109ա. Աղաւթք արբա Եփ(ր)եմի ասացեալ: Տէր Աստուած զաւրութեանց, աղաչեմ զքեզ, որ մեծդ ես եւ ահաւոր...: Վջ. Գոհացայց զքէն հանապազ, երկրպագեցից միակամ Երրորդութեանդ, յարաժամ ուրհնեցից, գովեցից եւ փառաւորեցից գոհութեամբ անդադար զՀայրդ ողորմած, զՈրդիդ բարերար եւ զՀոգիդ սուրբ կենդանարար. այժմ...:

Հրտ. Եփրեմ. Դ. 257—264:

8. Թղ. 109ա. Վասն Աղաւթից եւ խոստովանութեան, Զղջման եւ Արտասուաց ասացեալ Եփրեմի: Արդ շնորհ արտասուաց նշանակ է սիրելոյ զՔրիստոս եւ ցանկալ արքայութեան...: Վերջաւորութիւնն պակասաւոր, ընդ մէջ Թղ. 119 եւ 120 թուղթ մ'ինկած ըլլալուն: Այլուր յանուն Անանիայի (Նարեկացւոյ):

9. Թղ. 120ա. Սկիզբը պակաս ոտանաւոր մը, այժմ կը սկսի.

«Յայնժամ եւ գործք մարդկան յայտնին.
Թրթռեալ լեզուքն պապանձին...
Վջ. Անճառ փառօք զձեզ պսակէ,
՚ւ յաջակողմեան դասն դասէ
յարքայութիւնն մեծարէ,
՚ւ անանց կենաւքն ուրախ առնէ:

10. Թղ. 121ա—140բ. (Վկայաբանութիւն Մարիանէ կուսին. ընդ մէջ 120—121 թուղթերուն թուղթ մ'ինկած. ուստի սկիզբը պակասաւոր. այժմ կը սկսի. ||| բէ այլ վասն մարդասիրութեան քո զթայ յիս, Տէր...: Վջ. Եւ այսպէս կատարեցաւ սուրբ կոյսն Մարիանէ բարի խոստովանութեամբ ի Քրիստոս, յունիս ամսոյ ի ԻԷ. ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

Այս վկայաբանութեան սկիզբն է ըստ Վիեննայի Թ. 395, Թղ. 163ա (Ցուց. 847). «Վկայաբանութիւն սրբոյն Մարիանէ կուսին, որ վկայեաց վասն անուանն Քրիստոսի յԱնտիոք քաղաք: Յետ յարութեան Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի եւ փառօք վերանալոյն յերկինս...:

11. Թղ. 141ա. Ուղիղ դաւանութիւն հաւատոյ որ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի սուրբ Հոգին ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից. զոր մեղապարտս Վարդան (Այգեկցի) գրեցի յաստուածայինն Գրոց: Զաստուածութիւնն անճառելի եւ անսահմանելի եւ անիմանալի ուսուցին մեզ ամենայն աստուածաշունչ գիրք...: Վջ. ապա եւ զվարդապետն Վարդան անմոռաց յիշեսջիք եւ մի ոք հանցէ զանուն սորա ի գրոցէս որ եւ գրէ. իսկ որ գրէ՝ Աստուած անջնջելի գրէ զանուն նորա ի գիրն կենաց. ամէն:

12. Թղ. 162բ. Սուրբ հարցն ուղղափառաց հաստատեալ է ի պատճառս Նաւակատեաց խորհրդոյն: Թէ հերձ(ուած)ող կամ այլ ազգ քրիստոնեայ հարցանէ զիս, թէ ընդէ՞ր զբոլոր աղուհացան պահէք պինդ եւ զշաբաթ երեկոյնն ուտէք ձուկն եւ մածուն եւ պանիր եւ ձու...: Վջ. ապա երեւի մեզ յարուցեալն եւ տուղէ զյարութիւն իւր: Ընդ որում...:

13. Թղ. 172ա. (Յովհաննու Մանդակունւոյ) Վասն չբամբասելոյ եւ չդատելոյ զեղբարս, զքահանայս եւ զվարդապետս: Մթերք ագոյ եւ տարակոյս աղջամուղջ...:

Հրտ. Վենետիկ, 1836, էջ 79—86:

14. Թղ. 186ա. Խոստովանութիւն Քահանայից: Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեանն Հաւր...: Խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ... (Հայելի վարուց): Եւ ապա խոստովանահայրն արձակէ ասելով. Ողորմեսցի քեզ Աստուած հզաւրն...:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ. 1. Թղ. 189բ—190ա. (Գլխաւոր Յիշատակարան) Աստանաւր յանդ ելեալ կատարեցաւ Ոսկի փորիկս ի քաղաքս Սեբաստիոյ, ընդ հովանեաւ ամենաւրհնեալ սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ Լուսաւորչին, ձեռամբ նուաստ Թադէոս իրիցոյ, ի թվին ՋՀԷ (1528). եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն: Զստացող գրոցս զԱմարաթին Պարոնն յիշեցէք ի սուրբ աղաւթս ձեր, որ ըստացաւ զսուրբ գիրքս ի յարդար վաստակոց իւրոց յիշատակ

© National Library of Armenia

հոգւոյ իւրոյ եւ ծնաւղաց իւրոց. քանզի լուաւ գերմանական բանն, որ ասէ, թէ Երանի որ ունիցի զաւակ ի Սիոն եւ ընդանեակ յԵրուսաղէմ: Վասն որոյ բորբոքեցաւ ի սէրն Քրիստոսի առաքինասէր Պատրանն եւ ըստացաւ եւ ետ գրել զգիրքս ի հալալ ընչից իւրոց. վախճ եւ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնաւղաց իւրոց՝ հաւրն իւրոյ Արեւշին եւ մաւրն իւրոյ Մարխաթունին եւ մանաւանդ Մարխաթունին, զի ի սորին անունն գրեցաւ գիրքս. եւ Տովլաթին (քերուած եւ վրան գրուած այլ գրչէ) եւ որդուն իւրոյ Ալփխարին եւ ամենայն արեան մերձաւորացն: Քրիստոս լուսաւորէ զխս հոգին եւ զիւր ծնաւղացն. եւ երկնից արքայութեանն արժանի առնէ. ամէն. Հայր.: (Այլ գրչէ) Եւ Պատրանին աղբաւրն Անձրեւին եւ որդոցն Տաւլվաթխարին ու Շիրինին:

2. Մանր յիշատակագրութիւններ իւրաքանչիւր ճառին վերջը. կը յիշեմ միայն. Թղ. 55ա. «...ողորմեա ստացողի գրոցս Պատրանին եւ կողակցին իւրոյ Փաշային եւ հաւրն իւրոյ Արեւշին եւ մաւրն իւրոյ Մարխաթունին եւ որդոյն իւրոյ Ալփխարին (այլ գրչէ՝ եւ Անձրեւին) եւ մեղապարտ գրչին Թադէոսի...:

3. Թղ. 77ա. Կ'աւելցնէ այլ գրիչ. «...Հունարին ու Անձրեւին:

4. Թղ. 109ա. այլ գրչէ. «...Անձրեւին եւ Տօլվաթխարին եւ Շիրինին:

5. Թղ. 120բ. այլ գրչէ. զԱնձրեւն եւ զքուրն Հունար... եւ Շիրինին, Տօլվաթխարն:

6. Թղ. 15բ եւ 35ա «Փաշային» քերուած է եւ վրան գրուած «Տօլվաթին»: Թղ. 16ա. «եւ որդոյն իւրոյ Ալփխարին (այլ գրչէ. եւ Անձրեւին, Տաւլվաթխարին, Շիրինին)»:

Կ'երեւայ թէ Պատրանի կինը Փաշա վախճանած է եւ անոր յաջորդած Տօլվաթ. որմէ ծնած են 1523էն ետքը՝ Անձրեւ, Հունար եւ Տօլվաթխար:

26.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ 52: ԺԸ. դար, 1719էն ետքը:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 256: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 15,6 × 10,6 հմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂ. ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շատ ցեցակեր: — ԴԱՏԱՐԿ՝ թղ. 1ա—16ա, 43բ, 142—152, 207—213, 253բ—255, 256բ: — ԳԻՐ՝ նոտրագիր: — ԽՈՐԱՆ եւ այլն՝ չկան: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1506°: — ՏԵՂԻ՝ անծանօթ: — ԳՐԻՉ՝ Գասպար:

Մատեանս է Հաւաքածոյ, ուր կան.

1. Թղ. 17ա կը սկսի ձեռագիրս. «Յենթադրութեանս յարաուցէն: ԼԾ. Համառակարար եւ յատկապէս տարբերութեանն». որ կ'ենթադրէ Իմաստասիրական գրուածքի մը Լուծմանց վերջին տողը: Կը յաջորդէ. «վասն Պահոց բանն Զաքարիայ. Պահեա ինձ ի չարից, պահեա յեւթանց, պահեա ի տասնից: Գիտելի է զի Ե. տեսանեմք պատճառս...» (8 տող. որ հաւանօրէն Քարոզի մը սկզբնաւորութիւնն է:

2. Թղ. 17ա—25ա. Այս է Թվական սողջ, զոր ես առի ի Լիմ յանապատն: Թվական այսպէս արայ. Կալ թիւ մի յԱրաց ամսոյն եւ Թուեա մինչեւ ցՅայտնութիւնն... (Պարզատումար):

3. Թղ. 26ա—40ա. Գէորգեայ վարդապետի (Լամբրոնացւոյ) արարեալ ի խնդրոյ Ստեփանոսի մականուն Գոյներերիցանց Կայծառուն(եցւոյ): Անպարապ անձամբ ձեռնարկեցի ի գրել զսա եւ ծաղկաքաղ արարեալ զման ինչ գրելոցն յԱռխատակլաէ հռետոր գրչի եղի աստ տակաւին տարակուսիւ փակեալ...: Կ'աւարտի. Եւ զասացեալս սիրով ընկալջիք իբր զբանալի դրանց ստուգաբանութեան իմաստից որ ի ձեռն լծորդաց (հմմտ. Վիեննա, Թ. 389, 94ա եւն, Ցուց. 842):

4. Թղ. 41ա—42ա. Վասն Մեկնողաց Աստուածաշունչ գրոց, թէ ո՞վ ոք է արարեալ: Հարց(ումն եւ) Պատասխանի: Անանիա վարդապետն ի Սանահին...:

5. Թղ. 44ա. Եւթն մահուչափ մեղքն եւ անիծեալ դստերքն իւր: Ա. Հպարտութեան ա. դուստրն Անհնազանդութիւնն...:

6. Թղ. 44բ. Հց. Քանի չաւիղ են Սաղմոսին: Պխ. ԺԸ. Մարգարէութիւն...:

7. 45ա—93ա. Քրիստոսի նուաստ ծառայից Աստուածատուր բանի սպասաւոր գումարեցի ի մի վայր զՎկայութիւնքս յԱստուածաշունչ Գրոց, այսինքն ի Հին եւ ի Նոր Կտակարանաց ի պէտս ուսումնասիրաց մանկանց Սիոնի. տինա սակս քարոզչաց աստուածաբան վարդապետաց, յոյժ պիտանացու եւ վայելուչ ի փառս Աստուծոյ եւ ի պատիւ Մօր իւրոյ. ամէն. օրհնեալ սուրբ Աստուած: Ծն(նդոց): Ակնառութիւն անպատչաճ եւ ոչ Աստուած ակն առնու: Անիրաւութիւն (ի) դատաստանի մի առնիցես...: Կ'աւարտի. «Յայտ. 3:3. Արդեօք յիշեա թէ որպէս լուարն եւ պահեա. եւ այլն տես: 6:15. Երանի որք լցեն արթունք. եւ այն տես:

8. Թղ. 93ա. Գրիգորի Նարեկացւոյն յաւելուած բան սակաւ ||| ել ի նեղից զաղտնեաց խորհրդոց: Դարձեալ պաղատիմ եւ առաջի անկեալ աղաչեմ...:

Աստուածատուր Յովհաննիսեան Ջահրապատցի արեղայի (ԺԸ. դարու սկիզբը) Նոր-Հաւաքածոյքն է, որմէ օրինակ մը կայ Նոր-Ջուղայ. Տէր-Աւետիսեան, Ցուցակ, Թ. 574 (յամէ 1719):

9. Թղ. 95ա. (Աղօթք, անխորագիր:) Աստուածածին մայր Քրիստոսի եւ ծնող Միածնին Հօր, բարձող անիծից եւ պարծանք ազգի մարդկան...:

10. Թղ. 97բ. Նորին Աղ(օթք) վասն ճանապարհի: Առաջնորդ կենաց...:

11. Թղ. 98ա. Աղօթք Ս. Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին: Գոհն Աստուծոյ Տէր իմ եւ Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս որ զենար ի վերայ խաչին...:

12. Թղ. 100ա. Աղօթք Ս. Յովհաննու Մանդակունեցւոյն: Սուրբ Աստուած, որ ի սուրբս հանգուցեալ ես, ամենայն ինչ հնազանդեալ է քեզ... (բաժնուած ԺԲ. հատուածներու): Վջ. խաղաղութիւն շնորհեա ամենայն աշխարհի բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնին եւ ամենայն սրբոց քոյ երկնաւորաց. եւ քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն:

13. Թղ. 103ա. Աղօթք Յովհաննու Գառնեցւոյն վասն Զղջման:

Աղաչեմ զքեզ, Տէր, եւ գոհանամ զանհաս մարդասիրութենէդ...:

14. Թղ. 104ա—131բ. Աղօթք ոգէշահ եւ պիտանի, սրբոյն աբբա Եփրեմի խորին ասացեալ: Տես, Տէր, զտառապանս իմ եւ զցաւս հոգւոյ իմոյ...: Վջ. ուրանօր դու, Տէր, ընդ Հօր եւ Հոգւոյդ սրբոյ կեաս եւ թագաւորես ի ձեռն անվախճանից յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Հրտ. Եփրեմ, Դ., 227/52:

14. Թղ. 132ա. Աղօթք Սարկաւագ վարդապետի: Տէր Հայր եւ Աստուած կենաց իմոց, զբօսանս աչաց մի տար ինձ...:

16. Թղ. 132ա. Նորին սուրբ վարդապետին Յովհաննու ասացեալ առ սուրբ Աստուածածին կոյսն մաղթանք: Ծնունդ երկրածին եւ ծնող զամենայնս կրողին...:

16. Թղ. 135բ. Մաղթանք Սարկաւագ վարդապետի ասացեալ առ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Նայեաց, Տէր, ի տառապանս սրտի իմոյ...:

17. Թղ. 138բ. Ողբք եւ պաղատանք Սարկաւագ վարդապետի ասացեալ: Անձն իմ տառապեալ եւ գերեալ ի սատանայէ, ընդէ՞ր ոչ սգաս...:

18. Թղ. 141բ. Աղօթք ասացեալ սուրբ հօրն Մեսրոպա երիցս երանեալ վարդապետին Գ. ժամուն գոհութիւն եւ փառաբանութիւն: Հոգի սուրբ Աստուծոյ, Հոգի Քրիստոսին: Հոգի Աստուած ճշմատոսի Տեառն մերոյ, Հոգի Աստուած ճշմարիտ եւ խնամող եւ արարիչ բոլորից հաւասար Հօր եւ Որդւոյ, Հոգի շնորհաց եւ գթութեան, որ ի ժամուս (այսքան միայն. էջին կէսը դատարկ):

19. Թղ. 153ա—207ա (այլ գրչէ). Քաղուածք յՈղբերգութեանցն Գրիգոր Նարեկացւոյ, յատկապէս ՀԱ, ՀԳ, Ե, ԻԷ եւն գլուխք:

20. Թղ. 213ա—221ա. Գրիգոր Նարեկացւոյ «Մաղթանք հառաչանաց աղօթից», որոնց «Լուծմունքն արարեալ է հոգելից իմաստունն սուրբ վարդապետն Ներսէս Կիլիկեցի (՞) Լամբրոնացի». «Ես սուտանուն կրօնաւոր ծաղկաքաղ արարի Գասպար: Բան. Հեշտածինք են: ԼԾ. մեղք. քանզի լա՛յն է ճանապարհն որ տանի ի կորուստն...:

21. Թղ. 222ա—237. Մանր գրուածքներ, Հարցմունք եւ Պատասխանիք, Մեկնողականք եւ այլն. այժմ այնպէս ցեցակեր, որ կարելի չէ իմաստ դուրս կորզել:

22. Թղ. 238ա—243ա. Անանուն անձ մը ոտանաւորով կը պատմէ ուղեւորութիւնը.

Տէր իմ Աստուած լեր օգնական,
բանալ ըզմիտս իմ յարական,
Առնուլ ըզշնոր(հ)ս հոգեկան,
գրրել տաղիւ կուռ չափական,
Եւ աննախանձ յօժարական,
տալ սիրողաց ուրախական...:
Թէպէտ եւ ոչ հռետորական,
կամ վարդապետ յոյժ գիտնական,
Այլ եմ նըւաստ անխոհական
եւ յիմարեալ իմաստական.

© National Library of Armenia

Սակայն եդի ատ վիպական
 որ ինչ եղեալ ինձ բընական...։
Թէ հարցանես իմ տեղական,
 ուստի՞ լինելն իմ բընական,
Յարեւելից եմ ելական,
 ոչ քաղաքէ կամ ճոխական,
Ոչ աւանից այլ գիւղական,
 աղքատութեամբ անարգական,
Որոյ անուն երկիրական,
 յորմէ Գողթան յորջորջական...։

Մանկական հասակին մէջ էր ինքը, երբ հայրը իբրեւ վաճառական կը հեռանայ երկրէն։ Կ'անցնին 15 տարիներ։ Որդին կ'ըլլայ 20 տարեկան։ «Ի բազմանալ հարկատական ի նեղութիւնս ի պարսկական» անտանելի կը դառնայ Մօր եւ որդւոյն դրութիւնը բնտանի յարկին տակ։ Կ'որոշէ ի խնդիր ելել իր հօր։ Ժամանակը կու տայ բառախաղով.

«Ութսուն ընդ նմին չարպուզեալ...
 չորք յօրեկան ի նմին դասեալ,
 չաղկապ առեալ ընդ նմին կարգեալ,
 ձայն Պորփիւրի ընդելուզեալ,
 տոմարական ||| ոտիք առեալ,
 կենդանակերպն ի նմին յեռեալ
 եւ իմ առեալ եռապատկեալ,
 բայց ոչ եղեալ թիւ կատարեալ,
 մինչեւ հարիւր հինգետասն եղեալ.
 ապա լինի թուական եղեալ
 մատուրաց դիւրահաս լեալ,
 ուղիղ թուեալ ստոյգ ելեալ,
 գի յայսմ ամի իմոյ ելեալ։

Մայրն եւ իր երկու զաւակները թողլով տուն կը մեկնի «դէմ յարեւմուտս»։ Կ'ընթանայ Դուին—Էջմիածին—Թէոդուպօլիս (Կարին)—Պոնտոս (Տրապիզոն). այս ճանապարհը կը կտրէ 20 օրուան մէջ։ Նաւ կը նստի. 30 օրէն կը հասնի Կ. Պոլիս. ուր կը գտնէ իր հայրը։

Ասկէ կը մեկնի Իկոնիոն—Կիլիկիա (հոս Տաճիկներէն բանտ կը դրուի. 3 օրէն կ'ազատի եւ կը հասնի)—Բերիա—Բաղէշ (հոս Թոմաս անուն մէկուն քով կը մնայ 3 ամիս)—Հալէպ (?)—Բիւզանդիոն։ Հոս կը հասնի նաեւ իր մայրը, որ քիչ յետոյ կը վախճանի։ Այսպէս կ'աւարտի։

23. Թղ. 244—253ա. Քարոզ մը անխորագիր։

24. Թղ. 256ա. Կարճ գրուածք մը. «Աստուած զմարդն Բժան փառօք զարդարեաց..։

25. Թղ. 256ա. Թվական յԱդամայ մինչեւ ի ջրհեղեղն ամք ԲՌԲՃԽ... (6 տող բան)։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 131բ. «Զմեզօք լցեալ սուտանուն կրօնաւոր Գասպար եմ (եւեմ?) կոչեցեալ յիշեցէք ի Քրիստոս. յիշողն յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ. ամէն։

Այս գրչէն է նաեւ տողս (Թղ. 213ա). «Ես սուտանուն կրօնաւոր ծաղկաքաղ աբարի Գասպար». տես վեր § 20։

Ձեռագիրս գրուած ըլլալու է ԺԸ. դարուն, 1719էն ետքը, երբ կազմած է իր Հաւաքածոյքը Աստուածատուր աբեղան (§ 7)։ Ըստ այսմ լուծելու է § 22ի համարողական առեղծուածը։

27.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅՔ

Հին Թիւ 63։ ԺԷ. դար։

ԹՈՒՂԹՔ՝ 290։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 14,5 × 10.4 հմ.։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն։ — ՆԻՒԹ՝ թուղթ։ — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ. Ա. կողն ինկած։ — ՄԱԳԱՂ. ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բաւական լաւ. թղ. 1—6բ պատռած. կազմալոյծ։ — ԳԻՐ՝ բոլորգիր։ — ԽՈՐԱՆ եւն՝ չկան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ՝ կարմիր։ — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԺԶ.։ — ՏԵՂԻ եւ ԳՐԻՉ՝ անծանօթ։

Մատենաս է Հաւաքածոյք պէսպէս իրաց. որոնք են.

1. Թղ. 1ա—5բ. Հաւանօրէն ուրիշ ձեռագրի մաս, որ հոս ներս առնուած է. Սաղմոսարանէ մասեր։ Սկիզբը պատառատուն դժուարընթեռնլի. Ա. հատուածին վերջին տողերն են. «Խնդրեա զծառայս քո, զի զպատուիրանս քո ես ոչ մոռացայ...։

2. Թղ. 6ա—11բ. (Ողբ Աւագ Ուրբաթու. սկիզբը ինկած. այժմ. «վայ եւ եղուկ եղկելոյս, զի տեսանէր զորդին այլազունեալ ի վերայ Խաչին...»։ Վերջին մասն ալ կը պակսի։

3. Թղ. 12ա. (Գիւտ Ս. Խաչին ի ձեռն Հեղինեայ։) Սկիզբը պակասաւոր. այժմ կը սկսի ||| (բա)զմութիւնք ազգաց եւ կամեցան արձակել ի վերայ Կոստանդիանոսի, զոր տեսեալ նորա զարհուրեալ... (ընդ մէջ Թղ. 15 եւ 16 թուղթ ինկած). Կ'աւարտի Թղ. 16բ. «Իսկ երանելին Հեղինէ զառի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս զհաւատոմ հաստատեալ յԵրուսաղէմ եւ զամենայն Հրեայսն ջանայր դարձուցանել յերկրպագութիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ...։

4. «Ե» Թղ. 16բ. Պատմութիւն սուրբ Խաչին թէ որպէս դարձաւ ի Թաւրիզու եւ բերաւ Առզրում ի Կարնոյ քաղաք, որ է Թէոդուպաւլիս։ Իսկ արքայն Հերակլ Ժ. բիւր զաւրաւք եմուտ ի Թարվէզ եւ եսպան զԽոսրով Թագաւորն...։ Վչ. Եւ եղբայր Սուլտանին ոչ ելանել ի ձի մինչեւ յաւր մահուան իւրոյ։ Եւ այսպէս տարածեցաւ համբաւ զօրութեան Խաչին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ (Հմմտ. Վիեննա, Թ. 224, 420ա. Ցուցակ, էջ 582)։

5. Զ. Թղ. 27բ. Վկայաբանութիւն սրբոց Քառասնիցն որ ի Սեբաստիա կատարեցան։ Ի ժամանակս Լիկիանոսի ա(մ)պարիշտ արքային, որ էր փեսայ Կոստանդիանոսի...։ Ընդմէջ 30 եւ 31, ինչպէս նաեւ 34 եւ 35 թղթեր ինկած, ուստի կը պակսի յաջորդ գլխուն սկզբնաւորութիւնն ալ։

6. Թղ. 36ա. (Պատմութիւն Աւետման Ս. Կուսին), Թէ սկիզբն եւ թէ վերջը կը պակսին, ընդմէջ Թղ. 38 եւ 39 թուղթ ինկած ըլլալուն։

7. Թղ. 39ա. (Պատմութիւն Անդամալուծին)։ Սկիզբը կը պակսի. Կ'աւարտի Թղ. 48բ. այսպէս. «Նոյն ողորմութեամբն խաւսեցաւ ընդ անդամալուծին եւ ետ նմա զառողջութիւն Քրիստոս Աստուած մեր... (Հմմտ. Վիեննա, Թ. 214, Թղ. 44ա. Ցուցակ, էջ 545)։

8. Թ. Թղ. 49ա. Յիշատակ վարուց երանելոյն Ալէքսիանոսի։ Սուրբն Ալէքսիանոս մարդն Աստուծոյ որդի էր (պա)տրկի, որում անուն էր Եփրեմիանոս... (Հմմտ. Վիեննա, Թ. 7, 422ա. Ցուցակ, 38)։

9. Ժ. Թղ. 56բ. Հարցումն Լուսաւորչին մերոյ ընդ Հրեշտակին։ Ասէ սուրբն Գրիգոր ընդ հրեշտակն. Յորժամ առնուս զհոգի մարդոյն...։

10. ԺԱ. Թղ. 64ա. (Հարցումն Եզրի ընդ Հրեշտակին։ Իսկ մեւսն Եզրն, որ Սաղաթիէլ կոչեցաւ, եւ նա եւս էր ի Բաբելոն. եւ սուգ ունէր վասն աւերածոյն Երուսաղէմի. վասն որոյ եւ Տէր առաքեաց զհրեշտակ իւր եւ մխիթարեաց զնա... (ընդ մէջ Թղ. 65 եւ 66 թուղթ ինկած. որով գրուածքիս վերջաւորութիւնն եւ յաջորդին սկզբնաւորութիւնը կը պակսին (Հրտ. Անկանոն գիրք Հին Կտակարանի, էջ 300—303)։

11. Թղ. 66ա. (Էջն Քրիստոսի ի դժոխս. սկիզբը պակաս)։

12. Թղ. 74ա. Վարք Ս. Յոհաննու Գրեցոյն։ Սուրբն Յովհան Գրեցին էր ազգաւ ասորի... (Վիեննա, 10, 467ա. Ցուցակ, 87)։

13. ԺԴ. Թղ. 91ա—110բ. (Պատմութիւն տէր Եղիա քահանայի)։ Ծանուցումն լիցի ձեզ, Քրիստոսի արեամբ գնեալ քահանայք...։ Ընդ մէջ Թղ. 110 եւ 111 թղթի ինկած (Հրտ. Հ. Աճառեան, Վիեննա, 1930)։

14. Թղ. 111ա. (Պատմութիւն Մարխայ եւ կոսփարայ վաճառականացն։ Այր ոմն անուն Մարխաս յերկրէն Սսայ եւ էր հաւատով քրիստոնեայ...) սկիզբը պակաս։ (Հմմտ. Վիեննա, 224, 427ա. Ցուցակ, 583 եւ վարը § 24)։

Կը յաջորդեն Յայսմաւուրքէ քաղուածք (Թ. 15—29, 31—33).

15. Թղ. 113ա. Յիշատակ վարուց Ս. Բարսղի հայրապետին Կեսարու։ Այս մեծ եւ սքանչելի այրս Բարսեղ... (Վիեննա, Թ. 7, 287ա. Ցուցակ, 87)։

16. Թղ. 148ա. Յիշատակ սուրբ հաւրն Մարկոսի։ Սուրբ ծերն Մարկոս արդեւական, որ ոչ եւ ի խցէն իւրմէ... (անդ, 202բ)։

17. Թղ. 150ա. Պատմութիւն Անողորմն Պետրոսին։ Էր այր մի մեծատուն եւ անողորմ... (անդ, Թ. 10, 41բ)։

18. Թղ. 160բ. Վկայաբանութիւն սուրբ հօրն Իլարիոնի։ Սուրբ եւ երջանիկ հայրն մեր Իլարիոն կոչեցաւ հարանց հայր... (Հմմտ. անդ, 7, 133բ)։

19. Թղ. 167բ. Սքանչելիք ի սրբոյն Մինասայ։ Արդ լուարուք զսքանչելիսն զոր արար սուրբն Մինաս... (Ա.—Գ. Սքանչելիք։ Անդ, Թ. 10, 194բ)։

20. Թղ. 185ա. Պատմութիւն Ննջման եւ յարութեան սուրբ Մանկանցն Եփեսոսի։ Սոքա էին ի ժամանակս Դեկոսի ամբարիշտ արքային... (անդ, 105ա)։

21. Թղ. 200ա. Յայսմ աւուր յիշատակ միւս սքանչելեացն Աստուծոյ, որ եղեւ յՍնմիւռ քաղաքի։ Այր ոմն մեծատուն հիւանդացաւ ծանր... (անդ, 170, 59բ)։

22. Թղ. 203ա. Յայսմ աւուր Սքանչելեացն որ եղեն ուխտաւորսն Սինէական լե-

© National Library of Armenia

րինն: Արեղայ մի Յովհաննէս անուն Բջնեցի պատմեաց... (անդ, 10, 73բ):

23. Թղ. 206ա. Յայսմ աւուր յիշատակ սքանչելի տեսլեան սուրբ հօրն մերոյ Խաչիկ վարդապետին: Սա էր աշակերտաց սրբոց Թարգմանչացն Սահակայ եւ Մեսրոբայ... (անդ, 10, 255բ):

24. Թղ. 209բ. Յայսմ աւուր Պատմութիւն Մարխայ եւ Կոսպարայ... (տես § 14):

25. Թղ. 226ա. Յիշատակ սրբոյն Յիմարայ: Սա առնայկին էր ի Վանայ, ազգաւ հայ...: Յամի ՊԼԶ (1387) Թըւականիս այր ոմն... Թաթար Թամուր անուն... (վերջը պակաս: Անդ, 313ա):

26. Թղ. 228ա. Յայսմ աւուր յիշատակ սուրբ հօրն Սիւղեխանոսի որ հանդիպեցաւ խաբէբայ աղքատի միոյ... (վերջը պակասում: Անդ, 353ա):

27. Թղ. 230ա. Ի սմին աւուր յիշատակ Պօղայ անապատականի եւ դիւահալածի: Երանելի Պօղ չինական էր հողագործ... (Անդ, 196ա):

28. Թղ. 234բ. Վարք եւ յիշատակ Պօղոսի անապատականի եւ ճգնաւորին:—Պաւղոս անապատական ճգնաւորն էր ի Թեբայիդոյ...: Վերջը պակասում:

29. Թղ. 247ա. Յայսմ աւուր յիշատակ Բ. Եղբարց միայնակեցաց որ բնակէին յանապատի:

30. Թղ. 251ա. Պատմութիւն Պղնձէ քաղաքին. զոր Թարքմանեալ է ի տաճիկ լեզուէ ի յայս լեզու. խրատ հոգու չահ, օգուտ իմաստից: Կայր քաղաքն Բաղդատ Խալիֆա մի, որում անուն էր Արգըլմէլիք...:

31. Թղ. 275բ. Յայսմ աւուր նահատակութիւն Սմբատայ Բագրատունւոյ ի ԽԳ. Թուականիս Հայոց: Թագաւորէր Պարսից Խոսրով... (հմմտ. Վիեննա, Թ. 10, Թղ. 109ա. Ցուցակ, 65):

32. Թղ. 277բ. Ի սմին աւուր յիշատակ Թէոդուլոսի Կիպրացւոյն, որ ի մանկութենէ հրաժարեցաւ... (հմմտ. անդ, էջ 68):

33. Թղ. 279բ—289բ. (Հանգիստ Յովհաննու առաքելոյ). Էր ընդ եղբարս երանելին Յովհաննէս...: Թղ. 284—289 ուրիշ գրչէ:

34. Թղ. 290ա—բ. Ցանկ գրոցս (պատառատուն):

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Բուն գրչէն չունինք որ եւ է Յիշատակարան: Թղ. 284—289 բաժնին գրչէն է հետեւեալը, Թղ. 289բ. Զայս Ա. տետրս գրվեցօ սուտանուն Ավրիս. յիշել ի Տէր. Թվն. ՌՃԺԲ. մարտի:

28.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Հին՝ 21: ԺԷ. դար:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 275: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 20 × 14,3 հմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ 2 թուղթ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ: — ԴԱՏԱՐԿ՝ թղ. 1—2ա, 270—275բ: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր: — ԽՈՐԱՆ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ, ՆԿԱՐ՝ չկան: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ՝ պարզ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԺԷ.: — ՏԵՂԻ՝ անծանօթ: — ԳՐԻՉ՝ Յովհաննէս:

Մատեանս է ժողովածու, ուր կան.

1. Թղ. 2բ—3բ. Ցանկ գլխոց Ա—ԽԶ:

2. Թղ. 4ա. Յովհաննու Երզնկացւոյ խրատ հասարակաց քրիստոնէից: Ամենազօր Թագաւորին...:

3. Թղ. 51բ. Ս. Եփրեմի ասացեալ է. վասն յիշոցայտուին է այս: Տէրն մեր եւ արարիչն արարածոց ի սուրբ աւետարանին այսպէս հրամայէ...:

4. Թղ. 57ա. Վանական վարդապետի ասացեալ վասն Մեղաց: Երկնչիմ ի մահուանէ, զի դառն է ինձ. երկնչիմ ի գեհենէն, զի յաւիտենական է...:

5. Թղ. 58ա. Ս. Թէոփիլոսի ասացեալ վասն խոստովան(ութեան): Պարտ է ամենայն մարդոյ խոստովան(ել) եւ զինքն ի մեղաց սրբել...:

6. Թղ. 60ա. (Վարդան Այգեկցւոյ). Աստուածայշունչ գրոց է եւ պարզ բանիւ: Ով որդեակ վերջին ժամանակն լցվաւ երկիր անիրաւութեամբ...:

Բ. Թղ. 64բ. (Վարդան Այգեկցւոյ). Խրատ Գողութեան է: Ապայ գիտացիք եւ ի միտ առէք, որդեակ իմ, գողութիւն մեծ չար է...:

7. Թղ. 69բ. Ս. Աստուածածնին Տեսիլքն. աւետարանիչն սպասաւորէր սրբուհոյ կուսին: Սուրբ Կոյս Մարիամ, մայր Բանին Աստուծոյ...: Ասոր շարունակութիւնն է.

Բ. Թղ. 75ա. Հարցումն եւ աղօթք Ս. Աստուածածնին է ասացեալ: Ասէ սուրբ Աստուածածինն ցՀրեշտակապետն. Ո՞վ են սո-

քայ որ յայսպիսի սաստիկ եւ ի դառն տանջանս են...:

ա—բ. Հրտ. Անկանոն գիրք Նոր Կտակարանաց, էջ 445—450:

8. Թղ. 78ա. Պօղոսի Տեսիլն է եւ խօսել ընդ հրեշտակին: Եւ եղեւ բան Տեառն առ իս. ասէ. Ասայ ժողովրդեանդ այդ. Անմիտք մինչեւ յերբ մեղանչէք...:

Հրտ. Անկանոն գիրք Առաքելականք, էջ 85—100 (տարբեւ մանրագիրն):

9. Թղ. 90ա. Պատմութիւն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, զոր եհարց ընդ հրեշտակին: Յաւուր միում յորժամ չրջէր յանապատի սուրբն Գրիգորիոս...:

10. Թղ. 101ա. Վասն Արտասուաց. հոգւոյ չահ է եւ լոյս: Արտասուսն սիրոյ ծնունդ է...:

11. Թղ. 105բ. Թուղթս Տեառն մերոյ փրկութիւնսի Քրիստոսի, որ վասն մերոյ փրկութեան առաքեաց յերկնից ի յերկիր ի տաճարն սրբոյն առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի: Ես պապս Հռոմայեցւոցն եկի ի տաճարն յորում մատուցանէին զպատարագն եւ գտի զայս ի տաճարն Աստուծոյ...:

Տես Թ. 25, § 4:

12. Թղ. 116ա. Յոհաննու Ոսկիբերանին ասացեալ վասն Կիրակէի: Ինձ յայտնի առնելով եւ ձեզ լսելով, եղբարք, ահիւ եւ կիւղիւ...:

13. Թղ. 119բ. Վասն Գալստեան նախավաղճան աշխարհին է ասացեալ: Յայնժամ գայ Յիսուս ընդ արեւելս զօրօք...:

14. Թղ. 124բ. Աստիճան եւ խրատք քահանայից է: Արդ քահանայական աստիճան ինքն յայտնի է արժանաւորութիւն...:

15. Թղ. 134ա. Խրատ է չար աղանդաւորաց եւ կախարդացն է: Ապայ չար գործովք եւ նենգաւորք եւ ոխակալ սրտով հաղորդի ի Քրիստոսէ...:

16. Թղ. 140բ. Ճառ եւթներորդ վասն Կախարդութեան է: Ով քահանայք եւ ժողովուրդք, ահա կորստական եւ մեծ խորհրդութեան գաղտնի գուբ...:

17. Թղ. 145բ. Վասն Հպարտութեան է: Քանզի եկեալ ժողովեցան ի մի ազդ կրայից եւ խէց գետին...: Վչ. մեղաց Թողութիւն խնդրեցէք յԱստուծոյ ողորմելոյս Վարդան վարդապետին:

18. Թղ. 150ա. Վասն Արբեցութեան եւ Սպանութեան: Զի ամենայն որ արբենայ՝ սպանանէ...:

19. Թղ. 152ա. Վասն Շնութեան: Վասն որոյ եւ յաւուրն դատաստանի...:

20. Թղ. 156ա. Հարցումն Աշոտոյ որդւոյ Սմբատայ Հայոց Թագաւորի եւ պատասխանի Երզնկացւոյն Կողբացւոյ Հայոց վարդապետին է ասացեալ: Թագաւորն ասէ. Զինչ է առաջնորդաց (իմա՝ Առաջաւորաց) խորհուրդն անպատարագ եւ ընթերցուած: Եզնակ ասէ. Բազում ինչ խորհուրդ ունի...:

21. Թղ. 161ա. Խրատք է ծերոց եւ երիտասարդացն է: Ասէ Երիտասարդն ցԾերն. կամիմ հարցանել զքեզ վասն վարուց առաքինութեան...:

22. Թղ. 175ա. Հարցումն Արձանայ եւ Պատասխանի Եզնկա Կողբացոց Հայոց վարդապետէն: Արձան ասէ. Զինչ է քահանայութեան կարգն: Եզնակ ասէ. Խաչակցութիւն է ընդ Քրիստոսի...:

23. Թղ. 180բ. Յովանէսի ասացեալ է: Ով որդեակ իմ, լուարուք ինձ զի ահայ այսօր Ռ ամ է կապեաց զսատանայ զոր կապեաց Տէր...:

Յովհ. Կոզեռնի Տեսիլքը, Մատթ. Ուռհայեցի, էջ 52—55:

24. Թղ. 190ա. Ս. Ճգնաւորին Քրիստոսի Ալէքսիանոսին է ասացեալ: Վասն սատոսի ... փութացաւ Քրիստոսի կաւ բանիւ այսօրիկ փութացաւ Քրիստոսի անճառ խոնարհութեամբ առաքել զսուրբն Անդրէաս...:

25. Թղ. 191բ. Աստուածայշունչ գրոցն է (Վարդանայ Այգեկցւոյ): Ով որդի հոգեւոր տէր ի(մ) Միքայէլ, կան բազում հարցմունք եւ պատասխանի յեկեղեցի Աստուծոյ վասն այսպիսի բանիցս...:

Բ. Թղ. 197ա. Խրատ հոգեւոր վասն Մրջման է:

Գ. Թղ. 198ա. Վասն Օձին խորայգիտութեան:

Դ. Թղ. 200բ. Խրատ Այծերուն է:

26. (Առակագիրք Վարդանայ). Գիր առակ է մեղաւորաց: Այր մի հողագործ չինեաց ականատ...:

27. Թղ. 205ա—222բ. Այլ Առակ(ք):

28. Թղ. 223բ. Տաղ Յովասափու:

Ես Առաքել նուաստ ոգի,
մեղօք լցեալ Բաղիշեցի,
գրանս պատմութեան նախնեաց մեծի,
Հնդըստանայ Թագաւորի...
կամիմ չինել ի չափ տաղի...:

© National Library of Armenia

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Բուն Յիշատակարանը պահուած չէ: Ունինք Թղ. 105բ. Զմեղաւոր Ովանէս (գրիչ) յիշեցէք:

Մագաղաթեայ պահպանակներէն առաջինը բուն մեսրոպեան երկաթագրով կը պարունակէ Մատթ. Գ. 17—Դ. 6:

Երկրորդ պահպանակը հատակոտոր մըն է Մեկնութեան մը, որ կը հայի Դատաւորաց Զ. 36—37 համարներուն: Յառաջ կը բերեմ հատուածս.

ԵՒ ԱՍԷ ԳԵԴԷՈՆ ՅԱ(ՍՏՈՒԱ)Ծ. ԵԹԵ ՓՐԿԵՍՑԵՍ ՁԵՌԱՄԲ ԻՄՈՎ ԶԻ(ՍՐԱՅ)ԷԼ, ՈՐՊԷՍ ԵՒ ԽԱՒՍԵՑԱՐՆ, ԱՀԱ ԴՆԵՄ ԳԶԱԹ ԱՍՈՒ Ի ԿԱԼՆ. ԵՒ ԵԹԵ ԼԻՆԻՑԻ ԱՆՁՐԵՒ Ի ՎԵՐԱՅ ԳԶԱԹՈՒՆ ՄԻԱՅՆ ԵՒ Ի ՎԵՐԱՅ ԵՐԿՐԻ ՑԱՄԱՔՈՒԹԻՒՆ: ԽՆԴՐԵԱՑ ԳԵԴԵՈՆ ՆՇԱՆ ՈՒ ||| ԵՐ ԶԴԷՍ (՞) ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՑԱ...:

Կ'արժէ պահպանակիս ընթերցուածը ամբողջութեամբ տալ, տուգելու համար թէ հատակոտորս ո՞ր սուրբ Հօր Մեկնութեան կը պատկանի:

(Շարունակելի:)

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

Die Stellung des Armenischen im Kreise der indogermanischen Sprachen

(Eine Untersuchung der indogermanischen Bestandteile des armenischen Wortschatzes)

Dr. Georg Solta

(Fortsetzung.)

GRUPPE B:

Wörter, zu denen sich Verwandtschaftsbeziehungen in der Mehrzahl der anderen idg. Sprachen finden:

63. *մաւրուք mawruk'*, auch *մօրուք mōruk'* „Bart". Hübschmann AG vacat; Walde-Pokorny II 689; Walde-Hofmann II 15; Adjarian IV 1214. Hier sind zu vergleichen ai. *śmaśru* n. „Bart", alb *mjekrë* „Bart, Kinn", lit. *smākras* „Bart, Kinn", *smakrà* f. „Kinn", ir. *smech* „Kinn". Weiter abseits steht lat. *māla* „Kinnlade, Wange, Bart", *maxilla* „Kinnbacke". Es bilden also Ai. Alb. Balt. und Armen. eine enger zusammengehörige Gruppe. Innerhalb dieser Gruppe lassen sich aber nun wieder zwei Untergruppen unterscheiden, wobei das Alb. und Balt. näher verwandt sind und ebenso das Armen. und das Altind. Nur aind.-arm. ist der u-Stamm **smak̄ru-*; cf. Pedersen, KZ 39, 351. Das Wort ist auch aus dem Hethitischen zu belegen: *zamankur* „Bart"; vgl. Benveniste BSL 50 (1954) p. 35.

64. *մեղ mel*, gewöhnlich pl. *melk'* „Sünde, Schuld, Unrecht"; dazu das Verbum *metančem*, aor. *melay* „sündige". Hübschmann AG I 473; Walde-Pokorny II 291; Walde-Hofmann II 20; Adjarian IV 963. Hier hat schon Hübschmann insofern das Richtige gesehen, wenn er zunächst lat. *malus* „schlecht" verglich. Demgegenüber bedeutet es einen argen Rückschritt, wenn Walde-Hofmann a. a. O. diese Verbindung ablehnen zugunsten der Verknüpfung von lat. *malus* mit got. **smals* „klein, gering" (Solmsen KZ 37, 1904, 18). In Wahrheit bietet sich eine zusammenhängende Wortkette vom Tocharischen angefangen bis zum Keltischen, deren einzelne Glieder dem ethischen Wortschatz zuzusprechen sind, wenn man nicht lieber mit Ernout-Meillet s. v. *malus* von „ancien terme religieux" spricht. Es gehören hierher avest. *mairya-* „betrügerisch", toch. B. *śit-malyñe* „infraction" (Windekens, Lexique p. 131), grich. *μέλεος* „vergeblich", lat *malus* „böse", mir. *mell* „Sünde", *mellaim* „betrüge", lit. *mēlas* „Lüge". Es fehlen also bei dieser Wurzel Vertreter aus dem Ind. Hethit. German. Am frappantesten ist wohl die Beziehung zwischen dem Armen. und Kelt. und Baltischen. Wenn man mit Pokorny ZcPh 20 (1936) 512 ff. der Meinung ist, daß Übereinstimmungen zwischen Keltisch und Baltisch als notwendiges Bindeglied das Illyrische voraussetzen, so kann man hier in dem Armenischen einen erhaltenen Reflex der illyrothrakischen Vermittlung sehen. Beachtenswert ist, daß bei diesem Wort die armen.-griech. Übereinstimmung nicht besonders groß ist, was als negatives Kriterium gebucht werden muß.

65. *մեղր metr*, gen. *melu* und *meter* „Honig". Hübschmann AG I 473; Walde-Pokorny II 296; Walde-Hofmann II 62;

Feist[3] p. 360; Adjarian IV 976. Das idg. Wort für den „Honig" liegt in zwei Varianten vor, einerseits **melit-*, andrerseits **medhu-*. Diese beiden Formen sind im allgemeinen auf die verschiedenen Sprachen aufgeteilt, doch kommt es auch vor, daß in einer Sprache beide Formen zugleich auftreten, allerdings mit einer Bedeutungsdifferenzierung: **melit-* „Honig", **medhu-* „aus Honig gewonnener Rauschtrank". Bei *metr* denkt man zunächst an idg. **melit-*, das vorliegt in gr. *μέλι, μέλιτος* „Honig", *μέλισσα* „Biene", alban. *mjaltë* „Honig", lat. *mel, mellis*, air. *mil*, kymr. korn. bret. *mel*, „Honig", got. *miliþ* n. „Honig", ags. *mildeaw* „Nektar". Dazu kommen noch das iranische *μελίτιον· πόμα τι Σκυθικόν* Hes. sowie heth. *milit* „Honig", *militu* „süß". Auf der anderen Seite stehen ai. *madhu* „Honig, Met", avest. *maδu* „Beerenwein", gr. *μέθυ* „Rauschtrank", lit. *medùs* „Honig", ahd. *metu* „Met", air. *mid*, kymr. *medd* „Met", toch. B *mit* „Honig". Das Armen. stimmt also näher zum Lat. Kelt. Alb. Germ. Heth. Innerhalb der **medhu-*Gruppe findet sich die Bedeutung „Honig" im Aind., Toch., Balt. und Slav., während Iran. Germ. Kelt. andere Bedeutungen aufweisen. Es ist nun interessant, daß die zuerst genannten Sprachen (Ai. Toch. Balt. Slav.) keine **melit-*Formen kennen, während das Iran. (wenigstens das Skythische!) ebenso wie das Germ. und Kelt. für „Honig" **melit-* gebrauchen, bzw. eine Neubildung („Honig") verwenden, dagegen das alte **medhu-* nur im Sinne von „Honigwein, Rauschtrank" bewahrt haben. Dieselbe Regelung hat das Griechische getroffen. Es erhebt sich nun die Frage, welcher von den beiden Typen älter ist: **melit-* oder **medhu-*. Man könnte dieses Problem vom Standpunkt der Area-Theorie Bartolis anpacken und würde wohl die area laterale als **medhu-* absetzen und hierin die ältere Form zu suchen haben[39]). Ein ganz sicheres Kriterium aber liefern m. E. die außeridg. Anklänge im Finnisch-Ugrischen: finn. *mesi*, lapp. *mietta*, mordv. *med* weisen alle auf eine Urform **med-*[40]) Dabei ist es schließlich irrelevant, ob wir eine alte idg.-finnisch-ugrische Lehnbeziehung annehmen oder eine uralische Komponente im Idg., im Sinne Forrers und Uhlenbecks[41]. Bedeutungsmäßig könnte man im „Rauschtrank" vielleicht sogar die ältere Bedeutung sehen, da sich diese an die **medhu-*Formen, niemals aber an die **melit-*Formen anschließt. In dieser Hinsicht kann man die Argumente, die Specht KZ 66 (1939) 68 gegen Brandenstein. Die erste „indogermanische" Wanderung, Wien 1936, p. 62 vorbringt, nicht voll anerkennen[42]).

Der Grund, warum auch **medhu-* hier so ausführlich behandelt werden mußte, ist — vom dialektologischen Standpunkt der Arbeit abgesehen — der Umstand, daß die Stammgestalt des armen. Wortes (u-Stamm!) am einfachsten mit Meillet a. O. und Brugmann Grdr. II², 1, 182 als Einfluß von **medhu-* anzusehen ist. Die armen. Bildungen auf *-r* setzen gewöhnlich alte Neutra auf *u-* fort: *cunr* ein **ĝenu*, *artawsr* ein **dak̑ru* etc., cf. Meillet, Esquisse² p. 82. Im Armen. müßte also, wenigstens in vorhistorischer Zeit, auch die Dublette **medhu-/*melit-* vorhanden gewesen sein wie im Griech. Kelt. Germ. und ev. auch Iran. Schwierig bleibt die Form *metr* mit ihrem *l*, die doch ziemlich abweicht von dem **melit-*, das durch die griech., alb. und got. Form erwiesen und durch das heth. *milit* noch in seinem hohen Alter bestätigt wird. Die kelt. Formen kann man ohne Schwierigkeit ebenfalls auf ein idg. **melit-* zurückführen; mehr Kopfzerbrechen hat den Sprachforschern das Lateinische bereitet: es würde hier zu weit führen, alle Theorien für das Verhältnis von *mel:mellis* anzuführen. Ich halte die Ansicht am wahrscheinlichsten, wonach ein heteroklitisches Paradigma vorliegt: **melit*, gen. **mel-n-és*; cf. Benveniste, Origines p. 7 f. Aus einer Grundform **melnes* läßt

---

[39] cf. Bartoli, AGIt 26 (1934) 13: *melit* ist jünger. Dazu Bonfante, Emerita 2 (1934) 285: ¿como explica la coexistencia de los dos en griego? Durch die Mittelstellung des Griechischen innerhalb der idg. Sprachen, würde ich antworten.

[40] cf. darüber etwa H. Güntert, Ursprung der Germanen, Heidelberg 1934, p. 48 und Anm. 1.

[41] cf. hierzu W. Schmidt, Rassen und Völker in Vorgeschichte und Geschichte des Abendlandes, 2. Band (Luzern 1946), p. 227 ff.

[42] Nach Meillet (MSL 11 [1900] 401) wurde **medhu-* auf „Rauschtrank" eingeschränkt, wo **melit-* „Honig" als neues Wort aufgekommen war.

© National Library of Armenia